

Any Europeu 2012 - Envel·liment Actiu i Solidaritat Intergeneracional.

De què parlem?

Xavier Lorente

Resum

A l'inici del segle XXI, es presenten noves exigències de canvi en l'educació. Homes i dones de més de 55 anys anhelan ampliar els seus coneixements per a participar de manera més activa i completa en el canviant món que vivim, i volen relacionar-se més activament amb el medi on viuen els seus anys de maduresa. Mai un moviment educatiu d'aquestes característiques no ha passat tan desapercbut per a tants pedagogs. L'educació permanent suposa una ruptura amb el passat i una opció per al futur i es planteja com "el sistema dels sistemes educatius" amb importants repercussions per a l'educació. Preocupar-se per la participació de la gent gran és una qüestió central en l'agenda gerontològica actual.

Paraules clau

Aprentatge prolongat, Desplegament personal, Educació permanent, Envel·liment actiu, Solidaritat intergeneracional

Año Europeo 2012 -
Envejecimiento Activo y
Solidaridad Intergeneracional.
¿De qué hablamos?

En los inicios del siglo XXI, se presentan nuevas exigencias de cambio en la educación. Hombres y mujeres mayores de 55 años anhelan ampliar sus conocimientos para participar de forma más activa y completa en el cambiante mundo que estamos viviendo, y quieren relacionarse más activamente con el medio donde viven sus años de madurez. Nunca un movimiento educativo de esas características ha pasado tan desapercibido para tantos pedagogos. La educación permanente supone una ruptura con el pasado y una opción para el futuro y se plantea como "el sistema de los sistemas educativos" con importantes repercusiones para la educación. Preocuparse por la participación de las personas mayores es una cuestión central en la agenda gerontológica actual.

Palabras clave

Aprendizaje prolongado, Despliegue personal, Educación permanente, Envejecimiento activo, Solidaridad intergeneracional

2012 European Year- Active
ageing and *Intergenerational
Solidarity. What's it all about?*

New demands for education change have arisen at the beginning of the 21st century. Men and women over 55 years of age want to widen their knowledge, so they can more actively and completely take part in the changing world that we live in. They also want to have a more active connection with the environment in which they live in their advancing years. A movement with such features has never gone so unnoticed by so many educators. Continuing education is a break with the past, it's an option for the future and it's seen as "the system of educational systems" with major repercussions for education. In the current gerontology agenda, the concern about the involvement of elderly people is a central point.

Keywords

Lifelong learning, Personal deployment, Continuing education, Active ageing, Intergenerational solidarity

Com citar aquest article:

Lorente, X. (2012). "Any Europeu 2012 - Envel·liment Actiu i Solidaritat Intergeneracional. De què parlem?". *Educació social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 51, p.11 - p.26

▲ Introducció

A l'igual que en altres èpoques passades, també en començar la dècada del segle XXI, es presenten noves exigències de canvi en l'educació, que s'originen, en particular, en diferents grups d'edats.

Homes i dones majors de 55 anys anhelan ampliar els seus coneixements per tal de participar d'una manera més activa i completa en el canviant món que ens toca viure i, a més, es volen relacionar més activament amb el medi on viuen durant els seus anys de maduresa.

Mai en la història de l'educació no hi ha hagut tantes persones grans que estiguin predisposades a participar activament i mai un moviment educatiu d'aquestes característiques no ha passat tan desapercebut per tants pedagogs.

L'estat de la qüestió

La idea d'educació com a procés al llarg de tota la vida no és un tema nou. La seva antiguitat coincideix amb la història mateixa de la humanitat, tal com assenyala l'autor Gelpi, *“En les diferents civilitzacions, l'educació ha estat sempre permanent per a certs grups, classes o ètnies; de fet la història de l'educació està caracteritzada per la lluita per ampliar o delimitar la contribució educativa i cultural de les poblacions en el seu conjunt, a més del seu accés a institucions educatives i culturals”*. (Gelpi, 1990)

La història de l'educació permanent està determinada d'accions, de polítiques, de teories, d'utopies, de projectes educatius; i és el resultat de profundes contradiccions entre aquests diversos elements. Ja en el segle XVIII, Goethe assenyalava que *“els nostres avantpassats podien acontentar-se amb la instrucció que ells havien rebut durant la seva joventut. Pel que fa a nosaltres hem de començar novament els nostres estudis cada cinc anys si no volem restar desfasats”*.

A la fi d'aquest mateix segle, Condorcet presentava a l'Assemblea legislativa el famós Informe, en el qual s'afirmava: *“...continuant la instrucció durant tota la vida s'impedirà que s'esborrin de la memòria els coneixements adquirits a les escoles; s'ocuparan els esperits en una activitat útil; s'instruirà el poble sobre noves lleis, observacions sobre l'agricultura i els mètodes econòmics que no li convé ignorar. També se li podrà mostrar l'art d'instruir-se ell mateix”*. (Paz, 1984)

Però és sens dubte al segle XIX quan l'educació permanent experimenta un veritable avenç, sobretot amb la Revolució Industrial. Els coneixements humans es perfilen com a insuficients i inadequats a les necessitats que durant aquest temps de canvis i de profundes transformacions havien emergit com

a conseqüència de l'aparició de les noves tècniques industrials i científiques. El 1919 els principis de l'Educació Permanent ja són formulats en el conegut Memoràndum adjunt a l'Informe del Comitè per a l'Educació d'Adults del Regne Unit. En l'esmentat informe, elaborat per personal especialitzat en el camp de l'Educació d'Adults, es posa de manifest que *"l'educació d'adults no s'ha de considerar com un luxe per a unes poques persones aïllades ni com quelcom que només interessa durant un breu espai de temps al començament de l'edat madura, sinó com una necessitat permanent, un aspecte imprescindible de la ciutadania i, per tant, ha de ser general i durar tota la vida"*.

No cal precisar que és en l'esmentat Memoràndum on es comença a reconèixer d'una manera explícita la importància i la necessitat econòmica i social de l'Educació Permanent. Però és en les últimes dècades quan el concepte va arribar a ocupar un lloc privilegiat en moltes de les ideologies i dels programes pedagògics. Com ja s'assenyala al Llibre Blanc de l'Educació d'Adults (1986), *"aquest terme, d'especial importància, ha arribat a una acceptació internacional, fonamentalment a partir dels treballs del Consell d'Europa (Conferència de Ministres Europeus d'Educació, Estocolm, 1975), la UNESCO, en la XIX Conferència General"*, (Nairobi, 1976) i el *Symposium sobre "Una política d'educació permanent per a avui"*. (Siena, 1979)

És precisament en aquest últim, com així s'afirma en el seu document final, on es confirma que l'educació permanent suposa una ruptura amb el passat i una opció per al futur i planteja la noció d'educació permanent com "el sistema dels sistemes educatius" amb importants repercussions per a l'educació bàsica, mitja, superior, professional i d'adults, enfocada des d'aquesta perspectiva. En aquest marc general de l'educació permanent, com el propi Llibre Blanc assenyala, és on se situa l'educació d'adults i l'aprenentatge al llarg de la vida.

Planteja la noció d'educació permanent com "el sistema dels sistemes educatius"

El Consell d'Europa, amb la Conferència "Educació d'adults: 10 anys de canvi; perspectives per als anys 80" (Estrasburg, 1980), propícia un gran impuls a aquesta conceptualització. I això suposaria una sèrie de ruptures en la nova organització del sistema educatiu: ruptures quant a les possibilitats d'accés als diversos nivells del sistema educatiu sense requisits previs, tant de titulacions acadèmiques com a professionals, sigui quin sigui el curs o àrea educativa a què es vulgui accedir. I són diverses les raons per interpretar aquest fet:

- **Com a instrument de desenvolupament econòmic**

En una societat estable, els coneixements que l'home adquiria al principi de la seva vida, li permetien desenvolupar el seu treball de manera satisfactòria. En la nostra societat actual, canviant, dinàmica, complexa, no ens podem permetre aquests plantejaments i s'entén l'educació com una necessitat per poder fer front a aquests canvis. El progrés econòmic i el desenvolupament social actual no són compatibles amb uns planteja-

ments educatius estàtics; al contrari, exigeixen la renovació, el reciclatge o el perfeccionament constant. Com indica Mena, *“l’educació permanent sorgeix com a necessitat imposada per les pròpies característiques de la societat en què vivim. L’obsolescència de coneixements, els nous desafiaments de convivència i organització social, l’aparició de noves tecnologies, la civilització de l’oci i molt especialment la necessitat de formació i perfeccionament professional han motivat un gran increment de la demanda educativa, així com la necessitat de concebre la formació bàsica d’adults sota un prisma diferent, més obert, funcional, formador”*. (Mena, 1990).

- **Com a instrument democratitzador de l’educació**

Assegura l’accés a l’educació a totes les persones, en la mesura que no està reservada a un determinat nivell d’edat ni a cap classe social determinada. Com afirma l’autor Dewey, *“una societat indesitjable és aquella que posa barreres internes i externament al lliure intercanvi i comunicació de l’experiència. Una societat és democràtica en la mesura que facilita la participació en els seus béns dels seus membres en condicions d’iguals i que assegura el reajustament flexible de les seves institucions mitjançant la interacció de les diferents formes de vida associada. Tal societat ha de tenir un tipus d’educació que doni als individus un interès personal en les relacions i el control socials i els hàbits espirituals que produeixin els canvis socials sense introduir el desordre”*. (Dewey, 1995).

Al 1970, amb motiu de la celebració de l’Any internacional de l’Educació, René Maheu, director general d’aquesta organització des de 1962, reflexa en el seu missatge l’esperit que entranya l’Educació Permanent: *“L’educació ha deixat de ser privilegi d’una minoria selecta i limitada a una edat fixa. Ara s’estén a tota la comunitat i a la durada de l’existència de l’individu. I com a tal, ha de manifestar-se com a activitat permanent i omnipresent. Ja no es pot concebre com a preparació per a la vida, sinó com una dimensió d’aquesta, caracteritzada per una adquisició contínua de coneixements i una incessant revisió dels nostres conceptes”*.

- **Com a instrument per al desplegament personal**

L’educació permanent assegura, més enllà dels interessos econòmics i socials, el complet desenvolupament de la personalitat humana. El seu objectiu és formar individus amb autonomia intel·lectual i moral, desenvolupant les seves capacitats artístiques i intel·lectuals així com físiques i professionals, promovent la necessària integració dels coneixements i de l’experiència dins una personalitat única i harmònica.

S’ha comentat fins a la societat que vivim a un ritme molt ràpid, és el ritme de conquesta de la llibertat plena de cadascú, encara que també hem d’acceptar com a vàlid que aquesta llibertat en què vivim origina un nombre, cada cop més creixent, d’incerteses. Per tant, hem d’acceptar com una funció pròpia

i rellevant, en els moments actuals, que l'aprenentatge al llarg de la vida prepara les persones per resoldre problemes no solament als escenaris a què estem acostumats, sinó també als escenaris futurs.

Aprendre el canvi constitueix avui una necessitat per comprendre els problemes de la vida quotidiana i un instrument d'adaptació de les persones a les noves realitats socials, tecnològiques, laborals, familiars, etc. Noves respostes a les "noves" demandes que ens permetin i possibilitin continuar vivint en aquest encreuament de canvis. Com assenyalen els autors King i Schneider, *"si l'educació ha estat tradicionalment considerada com a funció de l'ensenyament, avui, i encara més en el futur, educació significa el procés permanent d'aprenentatge per part de tot ésser humà en societat. Aprendre el canvi s'ha constituït en un dels objectius prioritaris de l'educació. És en aquesta relació activa amb el seu entorn humà, natural i físic, i només en aquesta relació, on es desenvoluparan i aconseguiran el seu ple nivell de desenvolupament, la llibertat, independència, personalitat i creativitat de la persona"*. (King A. i Schneider, B., 1991).

La veritat és que els adults de totes les edats es poden beneficiar de l'educació com a aprenentatge. A tot això cal afegir-hi un fet sociològic actual de gran transcendència social, política, econòmica i cultural; ens referim a l'envelliment de la societat.

L'educació per a gent gran, preocupació mundial

L'envelliment de la societat és una nova realitat sociològica que necessita polítiques específiques, i on l'educació pot jugar un paper molt important. Tal i com indica Orte i March, *"no sols és possible, també és desitjable i és una realitat, cada vegada més àmplia, que es dissemina i augmenta de forma espectacular des que es van dissenyar les primeres experiències educatives per al col·lectiu de persones grans. Per diferents raons, això sí, que tenen a veure amb el fet de voler estar en el món de forma activa i participativa, de pertànyer, de formar part, de saber i de conèixer, raons de drets i deures inherents al fet de ser ciutadà i de formar part de la societat en què ens ha tocat viure*.

Diverses raons, en definitiva, que estan marcant una nova era en l'educació dirigida a les persones no tant sols adults d'alguna edat, sinó, sobretot, d'una edat en què és políticament correcte, possible i desitjable, accedir a programes educatius més o menys estructurats, però sobretot, amb la finalitat d'aprendre com a objectiu en si mateix, i independentment de criteris d'accés més enllà de l'interès i la motivació". (Orte, C. i March, M.X., 2006)

Efectivament, això té a veure amb diverses qüestions que ho han fet possible. La creació de la tercera edat com a col·lectiu amb entitat pròpia és una d'elles. No serà fins a la segona meitat del segle XX quan, per primera vega-

L'envelliment de la societat és una nova realitat sociològica que necessita polítiques específiques

da, es produeixi una combinació de circumstàncies com la jubilació obligatòria, les pensions, l'augment de l'esperança de vida amb salut, o sense discapacitat, que donaran com a resultat en la majoria de països industrialitzats, una etapa de molts anys de vida activa, amb salut i amb totes les possibilitats per a la realització personal. És, doncs, a partir de l'edat de la jubilació –entre els 60 i els 70 anys segons l'activitat professional–, quan s'obre aquesta etapa denominada tercera edat.

Aquesta oportunitat d'aprendre coincideix amb un dels fets més significatius que caracteritzen la realitat social dels països més desenvolupats en el procés de generalització de l'educació a tots els sectors socials. La institucionalització de l'educació ha estat i és un dels fenòmens més significatius des de la perspectiva de la democratització de l'educació. Una democratització de l'educació que no sols ha arribat a tots els sectors socials, a les dones i als homes i a tots els territoris –fins i tot cada vegada a més espais–, sinó que cada cop més està fent possible la idea de l'aprenentatge al llarg de tota la vida, de l'educació permanent que afecta tots els grups de persones i col·lectius, independentment de l'edat o d'una altra circumstància personal. La idea que la persona gran està en procés educatiu durant tota la seva vida comença a ser una realitat. Així, gran part d'aquesta població gran comença a tenir molt interès per actualitzar els seus coneixements i per incorporar-se al món de la informació i de les TIC.

La cultura ara és més canviant que mai i la forma d'adquirir-la també; d'aquí prové l'enorme necessitat d'estar actualitzats i informats que tenim tots els ciutadans. La gent gran, conscient d'aquesta nova situació, es preocupa per aquest fet i tendeix a adaptar-se a les noves formes d'adquisició de la informació. L'educació per a gent gran pot ser útil per compensar les deficiències que, sovint, tenen lloc amb l'edat. Però seria interessant comentar el comportament cognitiu associat a l'edat com és la *saviesa*, com un sistema de coneixements experts que es concentra en els aspectes pragmàtics de la vida i que inclou excel·lents judicis i consells sobre problemes transcendents, entre els quals es troben el significat de la vida i la condició humana.

La saviesa és una qualitat cognitiva que es relaciona amb l'experiència i la personalitat

La saviesa és, almenys, una qualitat cognitiva que trobem en la intel·ligència cristal·litzada –pròpia de la gent gran–, basada en la cultura i que es relaciona amb l'experiència i la personalitat. La intel·ligència cristal·litzada prové del coneixement i de la informació que s'adquireix sobre el món i de les relacions humanes al llarg de l'existència. Tal com en tot moment evolutiu, l'individu està capacitat per a maximitzar els guanys i minimitzar les pèrdues; i la vellesa no n'és una excepció.

En aquest context plantejat, un dels reptes bàsics a què s'ha de donar resposta és l'increment del benestar de la gent gran i l'increment de la seva promoció personal. El desenvolupament de programes educatius que incrementin la qualitat de vida en totes les seves dimensions és una de les més importants tasques educatives del segle XXI. Indica (Corral i Pardo, 2001)

Tots els organismes internacionals potencien l'accés a la cultura per part de les persones grans com una eina prioritària que cal desenvolupar de forma oberta i flexibilitzadora. Partir del concepte adquirit gràcies a l'Informe Delors i de les recomanacions de la UNESCO en l'Informe, s'aposta clarament per aquest principi: *"la divisió tradicional de l'existència en períodes clarament separats -la infància i la joventut; l'edat adulta, consagrada a l'activitat professional i el període de la jubilació- ha deixat de correspondre a les realitats de la vida contemporània i s'ajusta encara menys als imperatius del futur... D'altra banda, l'escurçada del període d'activitat professional, la disminució total d'hores de treball remunerades i la prolongació de la vida després de la jubilació augmenten el temps disponible per a altres activitats. L'educació permanent no pot ja definir-se en referència a un període particular de la vida -per exemple, l'educació d'adults, en contraposició a l'educació dels joves- o a una finalitat massa circumscrita, quan es distingeix, per exemple, la formació professional de la formació general. D'ara endavant el període d'aprenentatge cobreix tota la vida, i cada tipus de coneixement envaeix l'àmbit dels altres i els enriqueix".* (Delors; 1996: 111-112).

L'aprenentatge, al llarg del cicle vital, està sotmès als canvis cognitius de les etapes de la vida. En l'edat adulta i durant la vellesa s'ha discutit molt sobre el grau de deteriorament del funcionament intel·lectual. Hi ha un cert consens a l'hora d'admetre que la majoria de les habilitats mentals romanen intactes. Per exemple, hi ha investigacions (Permuter i d'altres, 1987) que han demostrat que el deteriorament de la memòria no és tan generalitzat ni tan greu com es creia. Molts dels problemes cognitius que pateixen algunes persones grans no constitueixen una conseqüència inevitable de l'envelliment, sinó que es deu a altres factors (depressió, inactivitat, efectes secundaris dels medicaments...). Els estudis transversals i longitudinals de la capacitat intel·lectual donen resultats molt diferents. Els primers mostren una declinació gairebé universal però els segons ens indiquen que aquestes capacitats continuen creixent amb els anys en persones grans. L'autor nord-americà Kidd (1977:91) sosté que aquesta disminució pot donar-se quan les capacitats intel·lectuals no s'utilitzen. Assenyala que l'exercici mental retarda el deteriorament de les capacitats intel·lectuals i que l'edat, per ella mateixa, no és un factor important que afecti la capacitat dels més grans per aprendre. Molts altres estudiosos coincideixen amb l'autor Kidd que la capacitat intel·lectual no desapareix als 67 anys. Aprendre és una funció més vinculada amb l'estat de salut que amb l'edat cronològica de la persona.

L'aprenentatge al llarg de la vida

La UNESCO es va començar a preocupar pels problemes de l'envelliment a l'any 1948, quan l'Assemblea General va aprovar la resolució 213 (III) relativa al projecte de declaració dels drets de la vellesa. Des de llavors el

tema va ser abordat de forma indirecta per l'Assemblea i pels organismes interessats en les qüestions socials. Tanmateix, va caldre esperar l'any 1974 a la XVIII Conferència General, per trobar per primera vegada la relació envelliment-educació en el programa i pressupostos de l'organització. Havent reconegut la importància del tema, es prenen mesures en l'àmbit de l'Educació Permanent, com ara promocionar institucions especialitzades:

- en la preparació de monografies i documents sobre l'Educació d'Adults, centrats en l'orientació i informació dels estudiants adults, l'accés a l'educació de certs grups desfavorits, la preparació de cara a la Tercera Edat i l'educació dels pares...
- en la confecció de bibliografies monogràfiques sobre qüestions com ara "l'educació i l'entrada a la Tercera Edat" o bé,
- en l'exploració del potencial dels *mass media* pel que fa a la preparació de la jubilació i la participació de les persones grans en la vida comunitària. Aquest estudi va tenir en consideració l'eventual participació de la gent gran en l'elaboració de programes per als *mass media*.

La XIX Conferència General de Nairobi en octubre-novembre de 1976 va adoptar la recomanació sobre "el desenvolupament de l'Educació d'Adults", en virtut de la qual la UNESCO reitera el seu interès i compromís pel que fa a les persones grans:

- aportant-los una millor comprensió dels problemes contemporanis i de les joves generacions;
- ajudant-los a adquirir competències adaptades a les activitats d'oci, a la vida saludable i a trobar un més gran sentit a la seva existència;
- donant als qui han abandonat la vida activa la possibilitat de conservar les seves facultats físiques i intel·lectuals i continuar la col·laboració en la vida de la col·lectivitat, així com permetent-los l'accés als camps del coneixement o activitats que els van ser inaccessibles durant la vida laboral.

Com a resultat, es van preparar dos estudis sobre qüestions educatives de les persones grans, així com el registre de la bibliografia procedent dels països en vies de desenvolupament; documents que van servir de suport al seminari internacional organitzat per la UNESCO amb el tema "Educació i envelliment", celebrat a Viena el 1979.

El segon pla a mitjà termini de la UNESCO per al quinquenni 1984-1989, elaborat després d'una enquesta sense precedents entre 158 estats membres, sobre 10 organitzacions intergovernamentals i 83 ONG va ser aprovat en la Conferència General de novembre-desembre de 1982.

Aquest pla presenta la particularitat de ser un conjunt d'orientacions i no un programa d'acció detallada. Es caracteritza principalment per la seva concepció basada en una anàlisi dels problemes mundials d'actualitat i s'articula de manera intersectorial i multidisciplinària al voltant de *cinc grans missions* que es reparteixen en *catorze grans programes d'intervenció i de realització*.

El segon gran programa, *Educació per a Tots*, que té com a finalitat oferir a tots, nens i adults, l'accés a una educació adequada en qualitat i quantitat, aborda el tema que a nosaltres ens concerneix: "L'educació i les persones Grans".

En l'anàlisi dels problemes que contempla aquest gran projecte, la UNESCO ressaltava alguns punts d'interès especial. En aquest sentit l'educació apareix inseparable de la Formació Permanent i es concep com un procés continu: comença en les etapes inicials i prossegueix *al llarg de tota la vida*. Des d'aquesta perspectiva s'han realitzat esforços per tal que els sistemes educatius s'obrin generosament a les persones que no van tenir fàcil accés al nivell escolar o universitari. Múltiples iniciatives desitgen completar els seus coneixements i dels que havien estat apartats de la vida activa, d'entre les quals es poden destacar com a exemples il·lustratius la creació de la Universitat de la Tercera Edat i altres noves formes d'ensenyament extraescolar. D'aquesta manera, sense importar l'edat, ni els antecedents escolars, ni la professió, els adults i les persones grans s'han compromès amb el reinici de la seva formació. L'educació d'adults pren així una nova dimensió: deixa de ser considerada només una branca d'una formació insuficient i passa a convertir-se en una etapa normal del desenvolupament d'una carrera, un element important de creixement personal i un aspecte nou del dret a l'educació.

El programa *Educació per a Tots* es divideix en sis parts:

- l'accés a l'educació per a tots;
- la democratització de l'educació;
- l'educació dels adults;
- la igualtat d'oportunitats educatives per a les dones i els joves;
- l'extensió i millora de l'educació en el medi rural;
- el dret a l'educació de certs grups especialment desafavorits en aquest camp.

L'acció s'organitza a l'entorn de subprogrames que contempen quatre aspectes de la vida adulta:

- El primer, *Educació dels adults i treball*, mira de facilitar la inserció en el món laboral, el reciclatge i la reconversió de l'ocupació. Una atenció particular s'atorga al desenvolupament del temps actiu per permetre l'alternança de cicles d'estudi i treball.
- El segon, *Educació dels adults i exercici dels drets i responsabilitats cíviques*, intenta familiaritzar els adults amb els seus drets de ciutadans, estimular la seva consciència de cara a les responsabilitats cíviques i, en conseqüència, animar una participació efectiva en la gestió dels afers socials.

L'educació d'adults deixa de ser considerada només com una branca d'una formació insuficient i passa a convertir-se en una etapa normal del desenvolupament d'una carrera,

- El tercer, *Educació dels adults, temps lliure i cultura*, té com a finalitat la promoció d'activitats d'ordre educatiu capaç de contribuir al desenvolupament de la personalitat, la millora de les condicions de vida i l'empenta del nivell cultural de les societats en el seu conjunt.
- El quart, *Educació i Tercera Edat*, presenta algunes activitats organitzades a l'entorn de quatre punts: “preparació per a l'arribada de la Tercera Edat, activitats educatives relacionades amb les persones grans i potenciació dels recursos que acumulen els grans amb vista a satisfer les necessitats educatives, socials i culturals de la societat”. La realització d'aquest subprograma es va dur a terme en cooperació amb les organitzacions competents del sistema de les Nacions Unides i es va inscriure dins el Pla Internacional d'Acció que va promoure l'Assemblea Mundial sobre l'Envel·liment al 1982.

Les conclusions del segon pla a mig termini, relacionades amb les persones grans, constitueixen l'expressió de l'interès que la UNESCO ha prestat a aquestes qüestions des de 1948. Executat pràcticament tot el programa i formalitzats els pressupostos de 1984-1985, l'aprovació dels quals va tenir lloc en la XXII Conferència General de la UNESCO, celebrada a París (octubre-novembre de 1993), el subprograma, *Educació i Tercera Edat*, es guia pels següents objectius:

- Optimització de la condició de la gent gran en la mesura que aquesta es troba mediatitzada per accions d'ordre educatiu.
- Contribució a la posada en marxa del Pla Internacional d'intervenció de 1982, proposat per l'Assemblea Mundial sobre l'Envel·liment.
- Millora i reforç dels programes orientats a la promoció d'accions educatives i resolució dels problemes dels jubilats.
- Major obertura de les institucions i establiments educatius i culturals per a la gent gran.
- Identificació de la contribució que les persones grans poden aportar a les activitats educatives, socials i culturals necessàries per a la comunitat.
- Més comprensió, per part del col·lectiu en general, de la importància que té la cooperació de la gent gran en la vida social.

Les accions d'aquest programa es van articular al voltant dels dos punts següents:

1. *Educació per a les persones grans*. Sota la supervisió dels serveis consultius s'ofereix suport de part dels estats membres i les ONG a fi de millorar i exercir activitats d'informació i formació de les persones grans. Igualment s'impulsarà la presa de mesures tendents a facilitar l'accés d'aquestes persones a les institucions educatives i culturals per conservar les seves facultats físiques i intel·lectuals, així com el desenvolupament dels coneixements que desitgin adquirir.

2. *Participació de les persones grans en activitats d'interès general.* Amb la cooperació d'institucions nacionals i ONG es desenvoluparan estudis de casos sobre la identificació d'experiències relacionades amb la participació de la gent gran en accions educatives, socials i culturals al servei de la col·lectivitat. L'intercanvi d'informació en aquesta matèria, particularment entre països de característiques socioeconòmiques i culturals semblants, de la mateixa manera seran potenciades. S'animarà les organitzacions associatives (sindicals, feministes, de pares i fills, associacions culturals i d'un altre tipus) a organitzar activitats de sensibilització general sobre el tema de la participació de la gent gran en la vida de les societats a les quals ells pertanyen.

Principals aportacions a l'envelliment a escala d'Espanya i Catalunya

En aquest sentit, a Espanya, el primer estudi sociològic sobre la vellesa es publica a la dècada de 1970 (Informe GAUR, 1975) i en ell es realitza una detallada anàlisi sobre les condicions de vida dels jubilats espanyols. Al començament dels anys 80 sorgeixen les residències per a gent gran, instal·lacions dependents del sistema públic i adreçades principalment a persones grans vàlides. I també en aquella època es desenvolupen centenars de clubs de jubilats (avui tancats o reconvertits majoritàriament), on era possible jugar, sobretot, al dòmino o a les cartes.

Al 1982 se celebrà a Viena la *I Assemblea Mundial de l'envelliment* que comença a marcar nous camins. Entre d'altres afers, l'INSERSO¹ du a terme la seva primera investigació sobre la gent gran a Espanya (1985, *Informe sobre la població anciana en España*. Documentos tècnics, núm.35). A la fi dels anys 80 van començar a prendre força a Espanya nous plantejaments que defensaven els avantatges d'atendre la gent gran en el seu medi habitual. A partir d'aquest canvi conceptual es desenvolupen les iniciatives d'intervenció social dirigides a mantenir i respectar totes les potencialitats dels individus.

El primer *Pla d'acció internacional sobre l'envelliment* (1982) dedicava les seves primeres recomanacions a concretar aquests plantejaments en l'àmbit de la salut. Deu anys més tard, el 1992, sorgeix el *Plan Gerontològic* (INSERSO, 1993), que es va configurar com a referent i marc d'acció. A partir d'aquest moment, totes les comunitats autònomes realitzen les seves pròpies planificacions gerontològiques. En el *Plan Gerontològic* apareixen per primera vegada temes com la visió de l'envelliment des d'una perspectiva de gènere, la participació de la gent gran, la cobertura dels diferents serveis i la necessitat d'una coordinació sociosanitària. I l'INSERSO va continuar la seva feina de foment d'estudis especialitzats sobre l'envelliment (1995, *Las personas mayores en España. Perfiles. Reciprocidad familiar*;

1995, *Cuidados en la vejez. El soporte social informal*; 2002, *Las personas mayores en España. Informe 2002*; 2004, *Las personas mayores en España, Informe 2004*).

El concepte d'“una societat per a totes les edats”, tal com es desenvolupa en el *Pla d'acció internacional sobre l'envelliment*, ens porta a diferenciar quatre dimensions o aproximacions, que serveixen d'element catalitzador per adoptar mesures pràctiques que contribueixin a la independència, participació, atenció, autorealització i dignitat de les persones:

- La situació de les persones d'edat.
- El desenvolupament permanent de les persones, entenent l'envelliment com un procés que continua tota la vida.
- Les relacions intergeneracionals.
- El desenvolupament i envelliment de la població.

La Declaració política de la *II Assemblea Mundial sobre l'envelliment* (Madrid 2002), en el seu article 11, on es parla de la necessitat que la gent gran pugui participar dins la vida cultural de la societat i, així mateix, pugui formar part activa dels programes educatius. En un sentit semblant es manifesta el Pla d'Acció Internacional sobre l'envelliment 2002 i el Fòrum de València.

El Pla d'Acció per a gent gran 2003-07 (Ministerio de Trabajo y Asuntos sociales), que és l'instrument que marca la política social a seguir amb les persones grans, dins l'Àrea I, Estratègia 5, assenyala la necessitat d'impulsar la promoció de la cultura i el desenvolupament d'accions formatives que afavoreixin l'accés de la gent gran als béns culturals en general i a la societat de la informació en particular, i parla dels programes universitaris per a gent gran i del suport tècnic que aquests poden rebre des de les diferents administracions públiques.

Així mateix a Catalunya no podem oblidar la Carta de Drets i Deures de la Gent gran de Catalunya promoguda pel Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya i pel Consell de la Gent gran de Catalunya, que parla a l'apartat d'Autorealització del dret “*a desenvolupar plenament les nostres potencialitats en la societat, mantenint un procés de formació i creixement al llarg de tota la vida, de desenvolupar projectes propis d'oci, de lleure, de participació ciutadana i de voluntariat*”.

I on les persones grans tenen el deure “*de manifestar-nos com a persones actives en processos informatius i formatius adreçats a la millora de la pròpia qualitat de vida a tots nivells, així com d'implicar-nos en el disseny de polítiques i accions que facin possible una societat per a totes les edats*”.

Per últim, cal remarcar les propostes del Llibre Blanc de la Gent Gran Activa (Octubre, 2002) dins el punt de formació on l'allargament de la vida ha canviat radicalment la perspectiva del rol de la formació per a la gent gran.

L'oferta formativa ha d'ésser prou àmplia perquè hi tinguin accés totes les persones, intentant, al mateix temps, la integració de les generacions, s'ha d'afavorir la utilització dels actuals equipaments i programes de formació (universitat, col·legis...) per a la incorporació de noves activitats formatives destinades a persones de totes les edats.

Les generacions que compleixen 67 anys tenen millors nivells culturals, millors pensions i rendes, més esperança de vida i, sobretot, millor qualitat de vida. Tot això ajuda els posicionaments més gratificants en aquesta etapa de la vida i, per defecte, una més gran preocupació per la cultura i per l'adquisició de coneixements.

I per últim, no podem oblidar dues dates rellevants:

- La primera a l'any 2007 - Declaració Ministerial de Lleó: Una societat per a totes les edats: reptes i oportunitats de la Comissió Econòmica per a Europa (CEPE), que es va celebrar a la ciutat de Lleó del 6 al 8 de novembre de 2007 i on van poder participar activament com a membres de la citada Declaració².
- La segona, actualment, a l'any 2012 - Any Europeu de l'Envel·liment Actiu i de la Solidaritat Intergeneracional. La Comissió Europea considera necessari i urgent que tots els ciutadans reflexionin sobre el fet demogràfic de l'envelliment de la població.

L'oferta formativa ha d'ésser prou àmplia perquè hi tinguin accés totes les persones

Preocupar-se per la participació de les persones grans és una qüestió central en l'agenda gerontològica actual. En general, l'interès sobre això es redueix a la següent pregunta: *Com aconseguir una millor participació i més gran de les persones d'edat?*

Taula 1. Conferència Ministerial de la CEPE sobre l'envelliment

Idees	Propòsits
Celebració	El continuat augment de la longevitat com a èxit important de les nostres societats.
Reconeixement	Els canvis i adaptacions efectuats en resposta a l'envelliment de la població.
Conseqüències del "ràpid procés d'envelliment"	Aquest procés ocasiona la disminució de la població en situació de treballar, amb la qual cosa suposa conseqüències importants i de gran abast per a totes les esferes de la societat, en la majoria dels països de la regió de la CEPE; aquest ràpid envelliment de la població <i>exigeix mesures immediates</i> .
Objectius	Aconseguir una societat per a totes les edats a partir del respecte dels drets humans, la protecció contra la discriminació per motius d'edat, la cohesió social i la igualtat d'oportunitats per als homes i les dones.

Idees	Propòsits
L'aplicació de l' "Estratègia Regional"	Ha permès èxits com ara la millora de la coordinació entre diferents esferes normatives que s'han de regular en els àmbits nacional i local. Un augment de la participació dels ciutadans en la formació de les polítiques relacionades amb l'envelliment.
Compromís	Promoure la integració de l'envelliment en totes les esferes normatives en els àmbits local, nacional i internacional. Protegir els drets de les persones de totes les edats i impedir la discriminació per motius d'edat i d'exclusió social.
Reafirmació	Dels Principis de les Nacions Unides a favor de les persones d'edat: <i>independència, participació, cures, realització del potencial propi i dignitat.</i>
Fomentar	Una imatge positiva de les persones d'edat, mitjançant el sistema educacional i campanyes en els mitjans de comunicació.
Interacció	El civisme actiu, el dinamisme de la societat civil i la interacció entre els ciutadans i l'Estat són imprescindibles per aconseguir una societat per a totes les edats.
Promoure la participació	Per promoure la participació, és fonamental comptar amb un entorn propici, que fomenti una vellesa activa, l'educació permanent i l'accés a les TIC, així com el voluntariat i l'acció cívica.
Ajustar sistemes de protecció social	Esforç per implantar reformes i polítiques oportunes, amb la mirada posada en la sostenibilitat dels sistemes de protecció social.
Idees polítiques	Que vetllin per l'eficiència econòmica i per la Seguretat Social. Estructurar sistemes de protecció social que tinguin una cobertura més àmplia i eficaç, i que responguin a les necessitats i circumstàncies de cada país.
Millorar i fer sostenibles	Ha de millorar la coordinació entre proveïdors de cures tals com el sector públic, el sector privat, la família i la societat civil. S'han de millorar i fer sostenibles els serveis socials, així com l'atenció de la salut i les cures prolongades de les persones d'edat necessitades, especialment les que optin per romandre a les seves llars.
Desafiaments importants	L'accessibilitat, la dignitat, els nivells de qualitat i, molt especialment, la protecció contra el maltractament i l'aïllament de les persones d'edat plantegen desafiaments importants en l'esfera de la protecció de cures.
Prolongació de la vida activa	A fi d'impulsar el creixement econòmic en una societat que envelleix.
Més flexibilitat en els processos de transició	Al llarg de la vida (educació-treball-jubilació) a fi que cada persona pugui prendre les seves pròpies decisions en matèria de situació familiar i seguretat social.
Educació i formació permanents	Pot contribuir al creixement econòmic. Ens esforcem per adoptar una perspectiva de l'aprenentatge que tingui en compte la vida sencera.
Solidaritat Intergeneracional	Promoure la solidaritat intergeneracional com un dels principals pilars de la cohesió social i de la societat civil.
Formular polítiques favorables a la família	Que tinguin per objectiu conciliar la vida laboral amb la vida familiar.

Idees	Propòsits
Investigació	Som conscients que la investigació és fonamental per al disseny de polítiques i programes eficaços.
ONG	Som conscients que les organitzacions no governamentals compleixen una important funció.

Font: Elaboració pròpia. Conferència Ministerial de la CEPE sobre l'envel·liment.

Xavier Lorente Guerrero
 Director del Programa Universitari per a la Gent Gran (PUGG)
 xlorente@peretarres.org

Bibliografia i webgrafia citades

Asamblea Mundial sobre el envejecimiento. Madrid.

Associació Catalana d'Universitats públiques (2008), *Llibre Blanc de la Universitat de Catalunya*. Nexa Impressions, SL. Barcelona

Carta dels drets i deures de la gent gran de Catalunya (2003), Generalitat de Catalunya.

CEPE (2007), *Declaración Ministerial de León*. IMSERSO.

Consejo Europeo de Lisboa (2000), Conclusiones de la presidencia [en línia]. Disponible en: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_es.htm [Consulta: 10 juny 2008]

Consejo de la Unión Europea (2001), Informe sobre los futuros objetivos precisos de los sistemas de educación y formación [en línia]. Madrid: CIDE-MEC Disponible en: http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/rep_fut_obj_es.pdf [Consulta: 10 juny 2008]

Delors, J. et als. (1996), *La educación encierra un tesoro. Informe a la UNESCO de la Comisión Internacional sobre la educación para el siglo XXI*. Santillana/UNESCO. Madrid.

European Commission (2005), *Population in Europe 2004*. European Communities. Brussels.

Gelpi, E. (1990), *Educación Permanente. Problemas laborales y perspectivas educativas*. Ed. Popular. OEI, Quinto Centenario. Madrid.

Holgado Sánchez, M.A. (1999): *Actas del III Encuentro Nacional de Programas Universitarios para Personas Mayores*. Publicaciones Universidad Pontificia de Salamanca.

Holgado, M.A.; Lampert, E. (2002), *Evaluación de la Universidad de la Experiencia. Desafíos y Perspectivas para el siglo XXI*. Publicaciones Universidad Pontificia de Salamanca.

IMSERSO (1995), *Las personas mayores en España. Perfiles. Reciprocidad familiar*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid.

IMSERSO (1996), *Asociaciones de personas mayores en España. Panorámica del Movimiento Asociativo*. Guía-Directorio. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid.

- IMERSO** (1997), *Participación social de las personas mayores*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de Migraciones y Servicios Sociales. Madrid.
- IMERSO** (2004), *Las Personas Mayores en España. Informe 2004*. Observatorio Permanente de Mayores. Madrid. (En premsa)
- IMERSO** (1999), *Informe de Evaluación del Plan Gerontológico*. Col. Observatorio de Personas Mayores, n.º 1. Madrid.
- Informe Gaur** (1975): *La situación de los ancianos en España*, Confederación Española de Cajas de Ahorro. Madrid.
- Llibre blanc de la gent gran activa** (2002), Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social.
- Llibre blanc de la gent gran amb dependència** (2002), Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social.
- López, C.** (2002): "Perspectivas del envejecimiento mundial". *Educación Social – Revista de intervención socioeducativa*, nº22 (pp.31-49). Editada per EUTSES Pere Tarrés. Barcelona.
- Paz, X.** (1984), *Educación de adultos y educación permanente*, Humanitas. Barcelona.
- Pérez, L.** (2006), *Las personas mayores en España. Informe*. IMERSO.
- Pérez, L.** (2008), *Las estructura social de la vejez en España. Nuevas y viejas formas de envejecer*. IMERSO.
- Pla integral de la gent gran** (1993), *Generalitat de Catalunya*. Dept. de Benestar Social.
- Sarramona, J.** (2001), *Metodología d'investigació (qualitativa, quantitativa)*. Document policopiat.
- Sarramona, J.** (2004), *Factores e indicadores de calidad en la educación*. España: Ediciones Octaedro, S.L. Barcelona.
- Stufflebeam, D.L.; Shinkfield, A.J.** (1995), *Evaluación sistemática. Guía teórica y práctica*. MEC/ Paidós. Barcelona.
- UNECE** (2003), *Ageing populations. Opportunities and challenges for Europe and North America*. United Nations. Geneve.
- United Nation** (2002): *Madrid internacional plan of action on ageing*. NY: UN.
- WHO/NMH/NPH/02.8** (2002): *Active ageing a policy framework*. Available online at <http://www.who.int/hpr/aging/ActiveAgeingPolyFrame.pdf>. [Consulta: 12 juny 2010]

-
- 1 Cal destacar que l'IMERSO ha tingut diferents denominacions durant aquests darrers anys (per exemple: a l'any 1991 parlem de l'IMERSO –Instituto Nacional de Servicios Sociales– a l'any 1997 parlem de l'IMERSO –Instituto de Migraciones y Servicios Sociales– i a partir del 2006 parlem de l'IMERSO –Instituto de Mayores y Servicios Sociales). Per tal de ser fidel al discurs mantenim la denominació d'aquells anys.
  - 2 L'autor d'aquest article va ser membre de l'Equip de relators de la Declaració de Lleó – Conferència Ministerial de l'ONU i també forma part del Comitè Organitzador de l'Any Europeu 2012 – Envel·liment Actiu i de la Solidaritat Intergeneracional que desenvolupa directament l'IMERSO.
-